

ЯМНЕНКО

Тетяна Михайлівна
t.yamnenko@gmail.com

УДК 347.133

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ УКРАЇНИ ТА
КРАЇН ЄСASPECTS OF LEGAL REGULATION OF THE CRYPTUALITY OF UKRAINE
AND EU COUNTRIESд.ю.н., доцент, професор
кафедри, Національний
авіаційний університетDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.3\(1\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2020.3(1).7)

YAMNENKO Tetiana Mykhailivna – Doctor of Law, Associate Professor, Professor of department, National Aviation University

На базі вітчизняних і зарубіжних наукових розвідок, діючого законодавства України та зарубіжного досвіду визначено фінансово-правову сутність криптовалюти, її характерні особливості, історія виникнення криптовалюти. Застосовано методи документального аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, об'єктивної істини, пізнавально-аналітичний тощо. Результати: автором проаналізовано ситуацію щодо визначення правового статусу криптовалюти в зарубіжних країнах та Україні. Проведено аналіз стосовно проблеми розвитку ринку криптовалюти.

* * *

The purpose of the paper is to determine the financial and legal nature of cryptocurrency, its characteristic features, the history of cryptocurrency on the basis of domestic and foreign scientific intelligence, current legislation of Ukraine and foreign experience. Approaches to determining the nature of cryptocurrencies are available in the world and national practice. Research methods: documentary analysis and synthesis, comparative analysis, objective truth, cognitive-analytical, etc.

The author analyzes the situation of determining the legal status of cryptocurrency in foreign countries and Ukraine, and substantiates the peculiarities of the application in the world practice of three basic approaches to regulation of the cryptocurrency market. The article presents a number of practical problems that determine the need to intensify the activity of the state on the legal regulation of cryptocurrency in Ukraine. Discussion: the analysis of the developments concerning the cryptocurrency market development was carried out, which made it possible to distinguish the relevant tendencies of its development in Ukraine for the future.

The necessary determinants of implementation the efficient regulation approaches to the cryptocurrencies' transactions and the ways of legislative base formation in Ukraine are shown. To our mind, the main steps for Ukrainian financial market regulators nowadays could be recognition of cryptocurrencies as digital currencies, introduction of favorable regime of cryptocurrencies market regulation, and development of fluent approaches to the taxation of incomes generated by transactions with cryptocurrencies.

The author concludes that, in the long term, blockchain technology in Ukraine can be actively used not only for IT technologies and cybersecurity, but also for data storage in the real estate trade and property registration, cadastral accounting, public administration, banking, education, medicine, trade, insurance, etc.

Therefore, the author calls the issue of regulatory regulation of cryptocurrency in the territory of our country relevant and necessary, because cryptocurrency is becoming more and more popular in international practice, and its development is almost impossible and economically impractical.

Ключові слова: криптовалюта, правове регулювання криптовалюти, біткоїн, віртуальна валюта

Keywords: cryptocurrency, legal regulation of cryptocurrency, bitcoin, virtual currency

ВСТУП

Нинішній світ швидко розвивається, зокрема, у сфері економіки, торгівлі та IT-технологій. Прогнозованим результатом прогресу у вказаних сферах є виникнення унікальних явищ саме на їх перетині. Одним із таких феноменальних явищ, що бурхливими темпами набирає популярності, стало виникнення криптовалюти.

Вивчаючи причини появи віртуальної валюти та криптовалюти, необхідно звернути увагу, що сьогодні у більшості держав відсутнє їх правове регламентування або чітка позиція зі сторони держави. Саме це і приваблює прогресивну частину суспільства до їх використання.

Тож сьогодні у більшості держав світу криптовалюти перебувають поза межами правового регулювання або заборонені взагалі. Проте такі методи зовсім не зупиняють їх обіг. Але не помічати або оголошувати криптовалюту поза законом – це не розв'язання, а прямий шлях до переходу таких відносин у тінь та, як результат, – цілковита втрата контролю за рухом

та нагромадженням цього сучасного блага. Також відсутність ефективного регулювання правовідносин, у яких використовується криптовалюта, створює основу для приховування джерел прибутку. Тож, регулювання правовідносин, які виникають у зв'язку з обігом криптовалют, наразі є дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У вітчизняній юридичній науці окремим аспектам правового регулювання обігу криптовалюти присвячували свої роботи М.В. Бернацький, М.А. Бурдоносова, З.П. Двудіт, І.М. Макаруч, В.О. Малишко, В.П. Мандрик, В.В. Мороз, К.С. Пашенко, О.В. Перчук, Х.С. Передало, Р.І. Стибель, Р.Б. Тиліпська, Р.М. Терно тощо.

МЕТОЮ дослідження є встановлення правової природи криптовалюти, дослідження основних аспектів правового регулювання криптовалюти в Україні та країнах ЄС, визначення проблем її правового регулювання в Україні та перспектив їх вирішення у подальшому.

РЕЗУЛЬТАТИ

Наразі всі фінансові операції фізичних і юридичних осіб контролюються державою через оподаткування та застосування різноманітних зборів.

Зрозуміло, що ця ситуація мотивує суспільство до пошуку інших способів здійснення розрахунків, безпосередньо між учасниками договору без залучення посередників, результатом чого стає здешевлення товарів і послуг. Першою криптовалютою, яка виникла на базі такого принципу, став біткоїн [3, с. 9].

Слід зазначити, що 03 січня 2009 р., був сформований перший блок у Bitcoin's blockchain (цей блок називається блоком генезу та містить 50 біткоїнів). Саме так з'явилася найвпливовіша криптовалюта сучасності. Засновником стала невідома особа або група осіб, яка працювала під псевдонімом Сатоші Накамото (Satoshi Nakamoto). Тоді біткоїн зовсім нічого не коштував, і його можна було видобути на домашньому ПК.

31 жовтня 2008 р. Сатоші Накамото видав офіційний довідковий документ, який визначає основи проекту. Сам засновник, описуючи біткоїн, зауважує, що це версія електронної готівки, яка дає змогу здійснювати онлайн-платежі, які надсилаються безпосередньо від однієї сторони до іншої без проходження через фінансову установу.

Через десять років курс Bitcoin перевищив 10 тис. дол. із капіталізацією ринку 254 млрд. дол. і охоплює значну мережу потужних комп'ютерів для створення навіть однієї монети. А ті перші 50 біткоїнів наразі коштують 759 тис. доларів [3, с. 10]. Звичайно, що такий бурхливий розвиток криптовалюти викликає підвищений інтерес до неї зі сторони суспільства, що не може залишатися поза увагою держави і вимагає пошуку ефективних методів її правового регулювання.

Слід зазначити, що криптовалюти характерні наступні особливості:

- 1) обмін на товари або послуги;
- 2) обмін на традиційну валюту;
- 3) оплата товарів та послуг;
- 4) мінімальний рівень неможливості викрадення;
- 5) платежі, швидкі і прямі транзакції;
- 6) інвестиційний актив;
- 7) розвиток бізнесу на криптовалюти [4, с. 11].

Ситуація з невизначеністю статусу криптовалюти характерна не лише для України, а й для більшості держав світу, де співіснують протилежні підходи до правового регулювання зазначеного явища.

Україна входить у ТОП-10 держав світу за чисельністю користувачів Bitcoin, тут проводить свою діяльність найбільше в СНД біткойн-агентство Kuna, одним із проектів якого виступає криптовалютна біржа. Також діють і великі девелоперські та дослідницькі компанії, зокрема, DistributedLab.

Вперше офіційна позиція держави стосовно криптовалют в Україні виникла 10 листопада 2014 р., коли Національний банк України в «Роз'ясненні щодо використання в Україні «віртуальної валюти / криптовалюти» Bitcoin» наголосив, що розглядає криптовалюту як грошовий сурогат, який не має забезпечення дійсною вартістю і застосування якого фізичними та юридичними особами на території України як засобу пла-

тежу заборонено згідно із ч. 2, ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» [1].

Для усвідомлення правової природи біткоіну необхідно звернути увагу на те, що у Законі «Про Національний банк України» встановлено, що грошовий сурогат – це будь-які документи у формі грошових знаків, які відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не НБУ і виготовлені для проведення платежів у господарському обігу [1].

Вищевказане роз'яснення НБУ привернуло увагу до важливості визначення статусу криптовалюти в Україні та стало початком обговорень із залученням представників різних сфер економіки та бізнесу, зокрема, Bitcoin Foundation Ukraine, KUNA Bitcoin Agency, Посольства Bitcoin і НБУ щодо проекту розвитку біткоіну в Україні.

У результаті такої дворічної співпраці 10 жовтня 2016 р. Національним банком України було розроблено та схвалено дорожню карту Cashless Economy, в якій вперше визначені офіційні плани регулятора із застосування технології Blockchain в Україні, згідно з якою у межах розвитку НПС «Простір» відбудеться «еволюція e-money» як безготівкового інструменту платежів (на базі технології Blockchain), емітентом яких виступає НБУ. Як очікуваний ефект визнано «здешевлення еквайрингу» (альтернатива картковим розрахункам). У грудні 2016 р. Українська біржа стала першим у світі майданчиком, де торгуються деривативи на криптовалюту [3, с. 11].

Одночасно в Україні правовий статус криптовалют і відносин, які з'являються в результаті їх використання, залишається в повній мірі не визначеним.

Так, станом на сьогодні, в Україні не існує єдиної думки стосовно правового статусу криптовалюти. Тож, правове регулювання обігу криптовалют в Україні знаходиться у «сірій» зоні. З однієї сторони, прямої заборони на їх обіг нинішнє вітчизняне законодавство не визначає. З іншої боку у пресі постійно лунають повідомлення, що працівники Національної поліції України затримали осіб, які виготовляли та продавали криптовалюту або вилучили обладнання для її майнінгу. Адаже криптовалюти часто використовуються для відмивання коштів та фінансування тероризму, торгівлі зброєю, забороненими наркотичними засобами та психотропними речовинами, через те, що дані про криптовалютні транзакції зберігаються у системі блокчейн, яка є децентралізованою [7, с. 247].

В умовах правової невизначеності, в яких на нинішньому етапі знаходиться обіг криптовалют у нашій державі (нормативне регулювання такого обігу в Україні відсутнє, а два законопроекти, направлені на врегулювання відносин у вказаній сфері – № 7183 від 06.10.2017 «Про обіг криптовалюти в Україні» та № 7183-1 від 10.10.2017 «Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні» – були відкриті 29.08.2019 р.), простому українцю важко визначитися, чи можна використати переваги криптовалют для розвитку бізнесу, чи це негативний фактор, який не тільки формує значні ризики в майбутньому у формі накладення будь-яких адміністративних чи кримінальних санкцій, але й завдасть шкоди діловій репутації і зумовить неможливість формування партнер-

ських відносин із серйозними контрагентами у перспективі [7, с. 248].

Водночас важливість правового регулювання криптовалюти в Україні наразі викликана такими проблемами, які останнім часом проявилися на практиці: по-перше: відсутність регулювання не дає змогу платникам єдиного податку здійснювати розрахунки безпосередньо у криптовалюті, а для платників ПДВ операції з криптовалютами оподатковуються ПДВ. Тож регулювання цієї ситуації дозволило б позитивно вплинути на зростання чисельності користувачів криптовалют в Україні. По-друге: в результаті з невизначеностей у вітчизняному законодавстві сервіси, де українці здатні вільно купувати криптовалюту (зокрема, Coinessa), працює на базі англійського права. Проте позитивний підхід до регулювання криптовалюти створив би привабливий клімат для такої комерційної діяльності в Україні. По-третє: відсутність роз'яснень досліджуваного терміна у діючому законодавстві формує для правозастосовних, правоохоронних органів, простір для зловживань. По-четверте: визначення криптовалюти державою як активу, який володіє грошовою цінністю, дозволило б його власникам захищати свої майнові права на криптовалюту в суді, який наразі вважає її віртуальним (неіснуючим) майном [3, с. 12].

Отже, зважаючи на все вищевказане, можна дійти висновку, що криптовалюта виступає привабливим об'єктом для інвестицій, адже її популярність продовжує зростати. Багато економічних процесів проходять за допомогою цифрових коштів, і їх відсоток постійно зростає. Усі вкладення у криптовалюту зазвичай супроводжуються як ризиком втрати, так і можливістю добре заробити.

У світі дотепер відсутня єдина думка стосовно подальшої стратегії розвитку криптовалюти у світі, її легалізації та законності використання. Водночас більшість людей залишаються зацікавленими у купівлі та використанні криптовалюти. А доки попит на електронну валюту існує, держави і надалі шукатимуть шляхи регулювання її обігу та використання [4, с. 13].

Необхідно відмітити, що сьогодні регулювання обігу криптовалют у різних державах визначається, виходячи з публічної мети країн, і направлено на нейтралізацію об'єктивних ризиків відмивання доходів і фінансування тероризму. Можна визначити три підходи до регламентації ризиків протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму у ході розробки нормативного регулювання операцій із криптовалютами: 1) внесення змін безпосередньо в український закон про протидію відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і організація криптобірж та інших учасників обігу криптовалют як об'єктів регулювання; 2) віднесення крипто валют та інших професійних учасників до вже діючих учасників фінансового ринку (банкам, небанківським установам тощо), на які вже поширюється вимога стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму; 3) формування самостійного законодавства для нових учасників ринку, на яких поширюються вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму [7, с. 249].

Перший варіант зміни законодавства обрав острів Мен, який вдосконалив власне законодавство, додавши

зміни до Закону «Про доходи про злочини» від 2008 р., згідно з якими особи, які проводять діяльність із криптовалютами, є суб'єктами протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, вони мають ідентифікувати своїх клієнтів та звітувати перед органами фінансової розвідки про реалізацію операції. Подібний проект змін законодавства висунутий сьогодні і ЄС, який вносить поправки до Директиви протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму стосовно того, що особи, які проводять обмінні операції між віртуальними валютами і фіатними валютами, а також особи, які надають послуги зі зберігання і передачі віртуальної валюти, підпадають під вимоги законодавства стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і мають ідентифікувати своїх клієнтів [7, с. 249].

Другий варіант розробки нормативного регулювання операцій із криптовалютами з урахуванням ризиків протидії відмивання доходів та фінансування тероризму застосовується у США. Вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму поширено на криптобіржі та інших професійних учасників через їх віднесення до установ, які надають фінансові послуги. Підрозділи фінансової розвідки США визнали діяльність низки суб'єктів криптоекономіки діяльністю фінансової установи в тлумаченні Закону «Про банківську таємницю». На таких суб'єктів поширюються вимоги законодавства стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, тобто установи мають ідентифікувати своїх клієнтів і надавати контролюючому органу інформацію. Водночас вказані установи мають одержувати ліцензію установи, яка надає фінансові послуги. Відповідно до діючого законодавства вимога стосовно одержання ліцензії поширюється й на іноземні криптобіржі та інших професійних учасників фінансового ринку, якщо такі особи надають послуги резидентам США. Іноземні підприємці зобов'язані призначити у США представника, який звітуватиме перед підрозділами фінансової розвідки США про діяльність таких суб'єктів [7, с. 249].

Доцільність поширення на нових учасників діючого фінансового законодавства визнається і у низці держав Європи. Зокрема, на діяльність криптобірж у Швейцарії поширюється дія Закону «Про банки» 1934 р., який вимагає одержання банківської ліцензії і стосовно суб'єктів, які проводять операції з криптовалютами, використовується екстериторіально. Так, для надання послуг особам у Швейцарії необхідно одержання відповідних ліцензій від регуляторів, навіть якщо біржа зареєстрована в іншій державі, але здійснення посередницької діяльності з приймання криптовалют за рахунок сплати товарів чи послуг і їх переведення у фіатні засоби не вимагає одержання банківської ліцензії. Цим установам достатньо одержання ліцензії протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму від регулятора. Схожий підхід до правового регулювання діяльності криптобірж використовується і в Німеччині [7, с. 250].

Третій спосіб зниження ризиків відмивання доходів та фінансування тероризму пов'язаний із формуванням самостійного законодавства для нових учасників ринку, на які поширюються вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму.

Таким шляхом пішла Японія, яка ввела Закон «Про платіжні послуги віртуальних бірж», відповідно до якого суб'єкт, що здійснює діяльність із купівлі чи продажу криптовалюти, пов'язаних із цим посередницьких, брокерських чи агентських послуг, послуг з управління грошами користувачів чи криптовалютою, повинен отримати ліцензію на ведення діяльності, водночас вимоги стосовно отримання ліцензії розповсюджуються і на іноземні біржі, які надають послуги особам на території Японії [7, с. 250].

Таким чином, Україна може застосувати один із розроблених міжнародною практикою підходів до правового регулювання діяльності суб'єктів, що здійснюють операції з криптовалютами, або розробити правове регулювання обігу криптовалют таким чином, щоб не покладати додаткових вимог на суб'єктів, що здійснює діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, крім дотримання вимог законодавства стосовно протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, або передбачити, що суб'єкти, які здійснюють діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, повинні отримувати додаткові дозволи (ліцензії) як учасники фінансового ринку.

Загалом дослідження та узагальнення напрацювань стосовно проблеми розвитку ринку криптовалюти дало змогу виокремити наступні тенденції його розвитку:

- 1) повільне впровадження електронних грошей в усі сфери суспільного життя;
- 2) можливість купівлі усе більше товарів і послуг за криптовалюту;
- 3) доповнення ринку фінансових послуг як новий платіжний інструмент та вид інвестиційних активів, не замінюючи при цьому в найближчі роки, класичні банківські операції;
- 4) зниження рівня анонімності у ході використання криптовалюти, що буде обумовлено більшою її популяризацією;
- 5) розповсюдження легітимності криптовалюти у більшості країнах світу;
- 6) стабілізація курсу криптовалюти через 5-10 років;
- 7) закріплення позицій Bitcoin як основної криптовалюти та виникнення нових, які досягатимуть масштабів Bitcoin [4, с. 14].

Підтримуємо позицію що, ринок криптовалюти в Україні знаходиться у правовому вакуумі. Наразі найбільш гострою проблемою для України є механізм імплементації поняття «криптовалюти» у національне законодавство через прийняття відповідних норм у сфері податкового, банківського, цивільного та господарського права.

Загалом електронній валюті, як будь-яким технологічним новинкам, необхідний час, для того аби завоювати прихильність споживачів, створити під собою потрібні економічні та юридичні передумови свого розвитку.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що криптовалюта – це цифровий актив, який є засобом обміну та застосовує криптографію для безпеки власних транзакцій, контролю формування до-

даткових одиниць та для перевірки передачі активів. Жодний центральний орган не видає криптовалюту, що робить її абсолютно захищеною до державного втручання або маніпулювання.

Встановлено низку практичних проблем, які обумовлюють важливість активізації діяльності держави у напрямку правового регулювання криптовалюти в Україні, зокрема: відсутність такого регулювання не дає змогу платникам єдиного податку приймати розрахунки безпосередньо у біткоїнах, а для платників ПДВ операції з криптовалютами оподатковуються ПДВ; у зв'язку з невизначеностями в вітчизняному законодавстві сервіси, де українці можуть вільно купувати біткоїн, працюють в англійському праві; відсутність роз'яснень досліджуваного поняття в діючому законодавстві формує для правозастосовних органів можливість для зловживань і підміни понять; визначення біткоїна державою як активу, який має грошову цінність, дозволило б його власникам захищати свої майнові права на криптовалюту в суді, сприяючи, цим, реалізації одного з основних прав людини і громадянина на сучасному рівні.

Погоджуємося з позицією, що технологію блокчейн в Україні у перспективі можна активно використовувати не лише для ІТ технологій та кібербезпеки, а й для зберігання даних у торгівлі нерухомістю та реєстрації майна, в кадастровому обліку, державному управлінні, банківській сфері, освіті, медицині, торгівлі, страхуванні тощо. Адже технологія блокчейн – це повноцінна безпечна, децентралізована, надійна та дешева.

Отже, легалізація криптовалюти сприятиме наповненню дохідної частини державного бюджету. А питання нормативно-правового регулювання криптовалюти на території нашої держави є актуальним та потрібним, що засвідчує міжнародний досвід, криптовалюта стає щоразу популярнішою у міжнародній практиці, і її розвиток зупинити майже неможливо й економічно недоцільно.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV (дата оновлення: 19.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/679-14>
2. Бернацький М.В. Перспективи врегулювання правовідносин обігу криптовалют в Україні. URL: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.13>
3. Бурдоносова М.А. Теоретико-правовий аналіз державного регулювання криптовалюти в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 1. С. 9-12.
4. Криптовалюта: стан та тенденції розвитку / З.П. Девліт та ін. Економіка та держава. 2019. № 1. С. 10-14.
5. Макачук І.М., Перчук О.В., Малишко В.В. Перспективи використання криптовалют у сучасних економічних системах. Вісник ЖДТУ. 2019. № 2. С. 179-185.
6. Мандрик В.О., Мороз В.П. Законодавче регулювання обігу крипто валюти в Україні, проблеми та перспективи їх розвитку. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. Т. 29. № 4. С. 67-71.
7. Пащенко К.С. Перспективи правового регулювання обігу крипто валют з урахуванням об'єктивних ризиків відмивання доходів і фінансування тероризму в Україні. Юридичний бюлетень. 2019. Вип. 9. С. 245-251.
8. Порівняльний огляд іноземного законодавства щодо правового статусу цифрових грошей та державного регулювання криптовалютного бізнесу. URL:

<http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29283.pdf>

References

1. Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine" of 20.05.1999 № 679-XIV (date of updating: 19.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/679-14> (in Ukrainian).
2. Bernatskyi M.V. Prospects for regulating the legal relationship of cryptocurrency circulation in Ukraine. URL: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.13> (in Ukrainian).
3. Burdonosova M.A. Theoretical and legal analysis of the state regulation of cryptocurrency in Ukraine. Actual problems of domestic jurisprudence. 2019. № 1. pp. 9-12. (in Ukrainian).
4. Cryptocurrency: the state and trends of development / Z.P. Dvulit et.al. Economy and state. 2019. №. 1. pp. 10-14 (in Ukrainian).
5. Makarchuk I.M., Perchuk O.V., Malyshko V.V. Prospects for using cryptocurrencies in modern economic systems. ZhSTU Bulletin. 2019. № 2. pp. 179-185. (in Ukrainian).
6. Mandryk V.A., Moroz V.P. Legislative regulation of cryptocurrency circulation in Ukraine, problems and prospects of their development. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. 2019. Vol. 29. №. 4. pp. 67-71. (in Ukrainian).
7. Pashchenko K.S. Prospects for legal regulation of cryptocurrency circulation taking into account the objective risks of money laundering and territorial financing in Ukraine. Legal Bulletin. 2019. №. 9. pp. 245-251 (in Ukrainian).
8. Comparative overview of foreign legislation on the legal status of digital money and government regulation of the cryptocurrency business. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29283.pdf> (in Ukrainian).